

Pereshchepyne Branch of Katerynoslav «Prosvita» and Formation of the Ukrainian National and Cultural Environment in the Dnieper Region in the First Quarter of the 20th Century

UDC: 94+908] (477.63) «19»

DOI: <https://doi.org/10.15421/172623>

Svitlenko Serhii

Dr.Sc., Full Prof., [https:// orsid: 0000-0003-3313-9036](https://orcid.org/0000-0003-3313-9036), svitlenko@gmail.com

Dnipropetrovsk Regional Center for the Protection of Historical and Cultural Values (Dnipro, Ukraine)

Abstract.

The purpose of the study is to reconstruct the activities of the Pereshchepyne branch of the Katerynoslav «Prosvita» and determine its role in the formation of the Ukrainian national and cultural environment in the Dnieper region in the first quarter of the twentieth century.

The results. The Pereshchepyne branch of the Katerynoslav «Prosvita» was established on the initiative of representatives of the local intelligentsia and peasantry and operated during 1912–1916 and 1917–1920. It has been proven that the national and cultural work of the Pereshchepyne educators was distinguished by its diversity and systematicity. The center of attention of Pereshchepine educators was the anniversaries in honor of T. H. Shevchenko, the national symbol of Ukrainianness. The intellectuals of Pereshchepyne took an active part in the national-cultural, military-political and socio-political life of the period of the Ukrainian Revolution.

Conclusions. Various forms and methods of public work of the Pereshchepine branch of Katerynoslav «Prosvita» contributed to the formation of the Ukrainian national and cultural environment, which revealed its nation-building and culture-creating potential, despite the opposition of the Russian imperial regime. In the context of the Ukrainian Revolution of 1917–1920, state-building activities began to manifest themselves in the educational environment. All this testified to the gradual establishment of Ukrainian national consciousness and identity. The activities of enlightened people in favor of the Ukrainian cause caused a negative reaction of the Communist-Soviet authorities, which resorted to repressions against the enlightened center and its activists. The historical experience of Pereshchepine «Prosvita» testifies that it was one of the most active centers in the consolidation of the Ukrainian ethno-social community in the Dnieper region, in which important processes of nation-building and culture-building took place.

Keywords: Pereshchepine «Prosvita», national and cultural activities, Shevchenko anniversaries, nation-building, culture-building, Ukrainian national consciousness and identity

Перещепинська філія Катеринославської «Просвіти» і формування українського національно-культурного середовища на Придніпров'ї в першій чверті XX ст.

Світленко Сергій

Дніпропетровський обласний центр з охорони історико-культурних цінностей (Дніпро, Україна);

Анотація.

Мета дослідження полягає в реконструкції діяльності Перещепинської філії Катеринославської «Просвіти» та визначенні її ролі у формуванні українського національно-культурного середовища на Придніпров'ї в першій чверті XX ст.

Результат. Перещепинська філія Катеринославської «Просвіти» виникла за ініціативою представників місцевої інтелігенції та селянства і здійснювала діяльність упродовж 1912 – 1916 та 1917 – 1920 рр. Доведено, що національно-культурницька праця перещепинських просвітян вирізнялася розмаїтістю і систематичністю. В центрі уваги перещепинських просвітян стали роковини на пошану Т. Г. Шевченка – національного символу українства. Перещепинські просвітяни брали активну участь у національно-культурницькому, воєнно-політичному та суспільно-політичному житті періоду Української революції.

Висновки. Різноманітні форми і методи громадської праці Перещепинської філії Катеринославської «Просвіти» сприяли формуванню українського національно-культурного середовища, яке виявило свій націєтворчий та культуротворчий потенціал, незважаючи на протидію російського імперського режиму. В обстановці Української революції 1917 – 1920 рр. у просвітянському середовищі стали проявлятися дії державотворчого характеру. Все це свідчило про поступове утвердження української національної свідомості й ідентичності. Діяльність просвітян на користь української справи викликала негативну реакцію комуністично-радянської влади, яка вдавалася до репресій стосовно просвітянського осередку та його діячів. Історичний досвід Перещепинської «Просвіти» засвідчує, що це був один з найактивніших осередків у справі консолідації української етносоціальної спільності на Придніпров'ї, в якій відбувалися важливі процеси націєтворення та культуротворення.

Ключові слова: Перещепинська «Просвіта», національно-культурницька діяльність, Шевченківські роковини, націєтворення, культуротворення, українська національна свідомість та ідентичність

Вступ.

Постановка проблеми. Мікроісторичне дослідження формування українського національно-культурного середовища на Придніпров'ї представляє науковий інтерес з погляду етнонаціонального та культурного поступу цього важливого регіону Степової України. Значення формування національно-культурного середовища – етносоціальної сукупності людей, які взаємодіють за певних історичних умов і обставин, полягає в тому, що в ньому відбуваються важливі процеси націєтворення й культуротворення. Вивчення формування національно-культурного середовища є доцільним і з погляду на ширшу проблему самоорганізації громадянського суспільства в Україні як чинника утвердження демократичного суспільства, держави та модерної нації.

Дослідження цього процесу на мікрорівні, в даному разі у контексті історичного досвіду жителів села Перещепине, заслуговує на увагу, бо дає можливість розглянути націєтворчі та культуротворчі прояви, які на початку ХХ ст. продукувалися за умов російської імперської держави ініціативою українців «знизу», а не директивами «зверху». Як зазначав український вчений В. Г. Кремень, «... нація самостверджується, самоорганізується в повномасштабну лише за умови набуття, наповнення статусу громадян його реальним демократичним змістом на шляху витворення громадянського суспільства. Годі й сподіватися, що повномасштабну націю може витворити бюрократичний апарат...» (Кремень, 2010, с. 48). Виходячи з цього, актуалізація маловивченого націєтворчого й культуротворчого досвіду Перещепинської філії Катеринославської «Просвіти» виглядає актуальним. Адже на сучасному етапі історії України наша держава та громадянське суспільство як ніколи потребують консолідації на основі утвердження сучасної національної самосвідомості, ідентичності, громадянської креативності й ініціативності. Не випадково зазначена проблематика вже розглядалася в працях В. В. Карлової, М. Т. Степика, Г. Г. Філіпчука та ін. (див.: Карлова, В. В., 2012; Степик, М. Т., 2011; Філіпчук, Г., 2016).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Історія Перещепино, яке розташовалося на півночі Самарівського краю, вже була в об'єктиві істориків. За даними А. О. Скальковського, цей населений пункт входив до складу Орільської паланки Війська Запорозького Низового (Скальковский, 2003, с. 385). Д. І. Яворницький називав поселення Перещепине серед тих, де ще в «половині XVIII століття» існувала церква (Яворницький, 1990, с. 290). За сучасними дослідженнями, вірогідно, в 1778 р. у Перещепиному освятили Миколаївську церкву (Православна церква на півдні України (1775–1781), 2004, с. 74). Все це підтверджує,

що історія Перещепино як населеного пункту тісно пов'язана з козацьким періодом і має давню українську етнокультурну традицію.

На початку 1910-х рр. в Перещепиному активізувалося українське національно-культурне життя, що стало виявом модернізаційних процесів, формування національної свідомості й ідентичності, попри антиукраїнську політику імперської влади. На жаль, у сучасному українському історіописанні цей сюжет ще не став предметом спеціального дослідження, хоча в новітніх колективних монографіях, об'єднаних назвою «Етнонаціональний світ Придніпров'я» (частина 2 та 3), містилися згадки про відкриття Перещепинської філії «Просвіти» (Етнонаціональний світ Придніпров'я, 2019, с. 133; Етнонаціональний світ Придніпров'я, 2022, с. 43).

Мета дослідження полягає в реконструкції діяльності Перещепинської філії Катеринославської «Просвіти» та визначенні її ролі у формуванні українського національно-культурного середовища на Придніпров'ї в першій чверті ХХ ст.

Теоретико-методологічною основою дослідження стало комплексне застосування мікроісторичного, регіонального і синегретичного підходів, використання історико-генетичного та історико-системного методів.

Наукова гіпотеза автора полягає в тому, щоб узагальнити історичний досвід перещепинських просвітян у справі творення українського національно-культурного середовища як важливого націєтворчого та культуротворчого чинника в краї.

Виклад основного матеріалу.

До 1911 р. в Перещепиному налічувалося 1 314 дворів та 8 515 жителів обох статей. В селі діяла низка громадських, освітніх та духовних установ, зокрема Перещепинське сільське товариство, земська школа, школа грамоти і двокласна церковно-парафіяльна школа. Перещепине було волосним центром Перещепинської волості Новомосковського повіту (Заруба, 2018, с. 58).

На початку 1910-х рр. українське національно-культурне життя в Перещепиному стало чітко простежуватися й набуло динаміки. Перещепинська інтелігенція піклувалася про популяризацію творчої спадщини Т. Г. Шевченка – національного символу українства. Скажімо, вже 1910 р. «Народному домі» села Перещепино впорядили виставу «Назар Стодоля» за однойменною п'єсою Т. Г. Шевченка, якою місцеві селяни були дуже задоволені (Допис. С. Перещепина, 1911, с. 84).

У 1911 р. виповнювалося 50 років з дня смерті Т. Г. Шевченка. Одними з перших відзначили ці Шевченкові роковини в с. Перещепине. 17 лютого 1911 р. дуже гарне святкування відбулося в місцевому «Народному домі». Готуючись до Шевченкових роковин, організатори подолали багато перешкод «і зверхніх, і хатніх». Напередодні просвітяни розвісили

скрізь афіші, у яких ішлося про «Реферат про Шевченка» і про виставу «Невольник» – драму М. Л. Кропивницького, написану за поемою Т. Г. Шевченка.

Шевченківський вечір став помітною подією на селі. Незважаючи на сніг, перещепинці йшли купами до «Народного дому». На санчатах дісталися й мешканці навколишніх сіл. На початку свята присутні побачили на сцені убраний квітками й рушниками портрет Т. Г. Шевченка, а навколо нього козаків – заграмированих хористів, які тихо, сумно і струнко почали співати урочистий Шевченків «Заповіт», по виконанню якого пролунали оплески. Відразу запанував піднесений, святковий настрій. Учасники вечора уважно слухали реферат І. Є. Прихоженка про Т. Г. Шевченка, який супроводжувався декламацією Кобзаревих творів. Справжньою овацією публіка зустріла хорове виконання пісні «Ой сів пугач на могилі». Великий успіх мала вистава М. Л. Кропивницького «Невольник» у виконанні селянських аматорів-артистів, яких перед кожним антрактом глядачі викликали на сцену кілька разів. Наприкінці вечора хор та артисти на прохання публіки двічі натхненно виконали Шевченків «Заповіт», розчулюючи слухачів. Надходження від свята не тільки покрили виплату боргів по будівництву «Народного дому», а й дали 10 руб на пам'ятник Т. Г. Шевченку і були надіслані до редакції української газети «Рада» (Прихоженко, Ів. 1911, с. 162; В с. Перещепині, 1911, с. 3).

10 червня 1911 р. газета «Рада» повідомила читачів, що гурт мешканців Перещепининого подав до Ради Катеринославської «Просвіти» прохання поклопотатися про відкриття Перещепинської філії (Нові українські товариства, 1911, с. 218). Втім на перших порах просвітяни ще не організувалися як слід. У лавах фундаторів-просвітян не було єдності. До них затесалися й малоосвічені «малороси», які прагнули до постановки «малоросійських спектаклів» – етнографічних п'єс із гопаком, горілкою тощо. Проте просвітянську більшість складали свідомі селяни та робітники Перещепининого ([Самійленко, В. М.], 1912).

Не чекаючи на офіційне відкриття просвітянської філії, окремі перещепинці вступали до лав Катеринославської «Просвіти». Одним із них був П. П. Жуковець, який 26 вересня 1911 р. став членом просвітянського товариства в Катеринославі (Реєстр членів..., 1915, арк. 32).

Взимку 1912 р. перещепинські просвітяни стали втілювати в життя свою культурну програму. 31 січня вони продемонстрували трагікомедію І. К. Карпенка-Карого «Сто тисяч» і п'єсу С. В. Васильченка «На перші гулі». 2 лютого 1912 р. у Перещепининому в будинку Народного дому на користь громадської бібліотеки відбулося Шевченківське свято з українським концертом. На початку було представлено реферат про українське письменство, зокрема про Т. Г. Шевченка, прочитаний українською мовою.

В. Січовиком. Потім мала місце музично-театральна частина. Співав хор і український кобзар Г. С. Кожушко, який приїхав спеціально з Катеринослава; звучали декламації, до уваги глядачів представили п'єсу М.

Л. Кропивницького «Батьки та діти». Шевченківське свято пройшло з гарним художнім і матеріальним успіхом, завдячуючи режисурі В. М. Самійленка та його гуртку (Український концерт, 1912, с. 64; 3 українського життя, 1912, с. 111).

Напередодні чергових Шевченкових роковин, 24 лютого 1912 р. на засіданні Присутності у справах про товариства розглянули питання про відкриття філії Катеринославської «Просвіти» в с. Перещепининому (Нова філія..., 1912, с. 79). 8 (21) березня 1912 р. газета «Рада» сповістила, що царська адміністрація нарешті надала дозвіл на відкриття філії Катеринославської «Просвіти» в селі Перещепині Новомосковського повіту (Наші товариства, 1912, с. 3). Офіційна легітимізація просвітянської філії мала велике значення для розгортання її діяльності.

У той час Перещепині було великим, багатолюдним й заможним селом. Хоча перещепинці зберігали в мові, одязі та побуті багато старосвітських традицій, серед місцевих селян вже формувалася й національна свідомість. Підтвердженням цьому стало те, що в селі налічувалося кілька передплатників українських періодичних видань, як-от «Рада», «Літературно-Науковий Вістник» і «Письма з Просвіти» (Дорошенко, 2007, с. 170–171).

У Перещепининому діяли два товариства. Зокрема, в 1903 р., завдяки енергії селянина С. Писарева, тут розвинулося позичково-ощадне товариство.

В 1910 р. в ньому налічувався 361 учасник, а обіг коштів склав 141 766 руб. У товаристві з'являлися паростки національної свідомості. Примітно, що його члени зібрали 3 руб на пам'ятник Т. Г. Шевченку. Кошти, звісно, невеликі, але сам факт промовистий. Перещепинці мали й сільськогосподарське товариство, значно молодше, ніж позичково-ощадне (Самійленко В. М., 1911, с. 4). Вся ця громадська діяльність торувала шлях до нової ініціативи перещепинців – закладення просвітянської філії.

На відкриття Перещепинської «Просвіти» були делеговані член Ради Катеринославської «Просвіти» Г. Л. Денисенко та товариш (заступник) голови Д. І. Дорошенко. Відкриття філії відбувалося на Великодньому тижні. Того року православні рано святкували Великдень – 7 квітня. Вже у березні 1912 р. Г. Л. Денисенко отримав 8 руб 74 коп від Катеринославської «Просвіти» для поїздки в с. Перещепині, а Д. І. Дорошенко – 30 руб (Дорошенко, 2007, с. 177; Прибутково-видаткова книга «Просвіти» за 1911–1914 роки. ДНІМ. Фонди. КП-38615/арх-627. Арк. 9).

Відкриття Перещепинської філії «Просвіти» відбулося 28 березня 1912 р. у присутності членів головної ради і стало значущою подією для місцевого

селянства. Площа перед місцевою церквою була уставлена возами, адже на відкриття «Просвіти» приїхали охочі жителі навіть із навколишніх сіл. Після молебня свято заснування філії відбулося в будинку місцевого кредитного товариства. У приміщенні не було де яблуку впасти. Г. Л. Денисенко оповістив від імені «Просвіти» про офіційне відкриття Перещепинської філії і промовив відповідне слово. Потім виступив Д. І. Дорошенко, а далі місцеві люди. В хаті місцевого крамаря пройшов парадний обід, а ввечері – в залі місцевого просвітнього товариства – вистава «Наталка-Полтавка». Заснування філії викликало ентузіазм серед місцевих селян, бо понад 100 осіб виявили бажання записатися до складу просвітнянської філії. Це дістало схвалення в 15-ти селян Гупалівки, котрі подали заяву про бажання відкрити філію «Просвіти» і у своєму селі (Одкриття Перещепинської «Просвіти», 1912, с. 3; Дорошенко, 2007, с. 171).

На перших загальних зборах 28 березня 1912 р. головою Перещепинської філії обрали Т. Є. Чуприну, селянина, члена Катеринославської «Просвіти» з 26 вересня 1911 р. Товаришем голови став П. П. Жуковець, скарбником – В. Г. Кузнецов, а писарем – Д. С. Перебийніс. До Ради Перещепинської «Просвіти» обрали таких діячів, як Т. Є. Чуприна, І. Г. Кокамбо,

Д. С. Перебийніс, В. М. Самійленко, Я. Ф. Торохтій, М. В. Артюхов. До Перещепинської «Просвіти» відразу вступило 36 осіб, здебільшого місцеві селяни. За даними М. П. Чабана, членів Товариства спочатку нараховувалося 53 особи. Просвітняни визначили свої першорядні завдання: урядження вистав, концертів, читань, влаштування бібліотеки-читальні. Для вистав у перещепинських просвітнян було дуже гарне приміщення – театр «Народний Дім», який згодом міг перейти у цілковите володіння «Просвіти» (З українського життя, 1912, с. 110–111; Чабан, 2002, с. 486–487).

Розмова з місцевою інтелігенцією, зокрема учителями, фельдшером та кооператорами, а також із селянами, справила на гостей з Катеринославської «Просвіти» надзвичайно приємне враження. Вони з'ясували, що душею місцевого українського руху був молодий поет і місцевий вчитель В. М. Самійленко, який розповів, що перещепинці мають у себе кілька ілюстрованих історій М. М. Аркаса та М. С. Грушевського і загалом багато українських книжок (Дорошенко, 2007, с. 171–172). Рада Товариства замовила низку книжок для бібліотеки, передплатила періодичні видання, а саме: «Літературно-науковий вістник», «Раду», «Рідний край», «Рілля», «Світло», «Сніп», «Світову зірницю», «Українську хату», «Украинскую жизнь» (Чабан, 2002, с. 487).

25 та 26 травня 1912 р. в Народному домі Перещепинського гуртком аматорів селища Нижньодніпровського виставлялися три українські п'єси: «Недолюдки» К. І. Ванченка-Писанецького,

«Жидівка-вихрестка» Івана Тогобічного (І. А. Щоголева) та «Суєта» Івана Карпенка-Карого (І. К. Тобілевича). В середині червня того ж року збиралася показати свою виставу й місцева «Просвіта» (Українські спектаклі..., 1912, с. 159).

У тому ж 1912 р. театральна секція Перещепинської «Просвіти» підготувала дві вистави – «Матинаймика» Івана Тогобічного (І. А. Щоголева) за мотивами поеми Т. Г. Шевченка і «Степовий гість» Б. Д. Грінченка (Чабан, 2002, с. 487).

Перещепинські просвітняни популяризували ім'я Т. Г. Шевченка в заходах, розрахованих на дітей. Одним із них стала ялинка для дітей членів «Просвіти», проведена 2 січня 1913 р. в будинку Ощадно-позичкового товариства. Захід відвідали 70 дітей та 60 дорослих. На ялинці присутні ознайомилися з життям Т. Г. Шевченка. Оповідь супроводжувалася малюнками чарівного ліхтаря. Дітлахи виступали з байками й віршами. Хор проспівав кілька пісень. Діти отримали подарунки: стрічки, причадали до писання, картки й українські книжечки. Матеріальну допомогу в організації ялинки надала перещепинцям Катеринославська «Просвіта» (З українського життя, 1913, с. 26).

Другого лютого 1913 р. перещепинські просвітняни зібралися на перші річні збори свого Товариства. На них йшлося, що, незважаючи на несприятливі умови, пов'язані з негативним ставленням до «Просвіти» з боку місцевої інтелігенції, у 1912 – на початку 1913 р. молоді просвітняни проводили щотижневі читання творів красного письменства і часописів, ставили спектаклі, вечірки, концерти, ялинки, продавали книжки, карточки, календарі – продукцію видавництва «Час». Чисельність просвітнянської філії збільшилася (Прихоженко, 1913, с. 3).

У 1913 р. головою Ради Перещепинської філії залишився Т. Є. Чуприна, товаришем голови – П. П. Жуковець, писарем – Д. С. Перебийніс, а членами Ради – І. П. Галущенко та К. І. Перепилиця. Головними заходами перещепинських просвітнян у 1913 р. стали такі: вечір пам'яті Т. Г. Шевченка, дві вистави і дитячий ранок (Звідомлення, 1914, с. 56–58). 22 лютого 1913 р. в Перещепинській «Просвіті» відбувся вечір-концерт зі співами та декламаціями, присвяченими пам'яті Т. Г. Шевченка. На Шевченківському святі було прочитано біографію українського поета, співав хор під орудою Г. О. Коваленка (Прихоженко, 1913, с. 3; М. Г., 1914, с. 1). Рішенням ради «Просвіти» від 8 листопада 1913 р. Т. Є. Чуприна та П. П. Жуковець були делеговані на свято Івана Котляревського в Полтаву (Чабан, 2002, с. 487). Загалом у 1913 р. Перещепинська «Просвіта» входила до числа восьми найактивніших «Просвіт» (М. Г., 1914, с. 1).

Відкриття Перещепинської «Просвіти» сприяло поживленню національно-культурного життя на селі (Українські спектаклі..., 1912, с. 159). Діяльність

перещепинських просвітян непокоїла царську владу. Напевно, не випадково в Перещепині призначили нового пристава, який вирізнявся українофобією і антисемітизмом. Після сімейної вечірки, влаштованій місцевими просвітянами, він пообіцяв у першу чергу закрити «Просвіту». Незабаром пристав заборонив аматорам без дозволу справника проводити репетиції (Шевченко, с.-госп. т-во і пристав, 1914, с. 3).

Під час Різдвяних свят наприкінці грудня 1913 р. і на початку січня 1914 р. Катеринославська «Просвіта» та її філії, зокрема й Перещепинська, провели ялинки для сільських дітей. Для цих заходів були передбачені українські книжки, ласощі та інші подарунки. Діти декламували українські байки та вірші. Подекуди виступали дитячі хори з українськими піснями (Українські різдвяні ялинки, 1914, с. 4).

У 1914 р. Рада Перещепинської філії «Просвіти» складалася з шести діячів. Це, зокрема, Т. Є. Чуприна, П. П. Жуковець, О. Т. Кокамбо, К. І. Перепилиця, Д. С. Перебийніс та М. Т. Тюпич. Збори Ради відбувалися щотижня (Звідомлення філії, 1915, с. 25). Перещепинські просвітяни розпочали підготовку до 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка і стали обговорювати програму святкування, до якої входили: театральна вистава з рефератом про творчість Т. Г. Шевченка, концертна вечірка, панахида по поету і навіть насадження на власному ґрунті садка його імені. Проте з наближенням ювілейних Шевченкових роковин атмосфера навколо свята ставала все напруженішою. Ширилися чутки про заборони святкування у різних місцях. Це викликало серед просвітян почуття небезпеки, очікування на труси й арешти. Вказане занепокоєння призвело до того, що дехто став виявляти бажання вийти з «Просвіти». Тому вирішили обмежитися панахидою 26 лютого, а вечірку відклали до часу, коли морок трохи розвіється (В наших товариствах, 1914, с. 3).

Однак 25 лютого 1914 р., в день 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка для сімей членів Товариства просвітяни влаштували вечір, бо прилюдний захід був заборонений (Звідомлення філії, 1915, с. 25). 26 лютого, в день передбаченої панахиди в пам'ять Т. Г. Шевченка, мало не всі просвітяни прийшли до місцевої церкви, посвітили свічки... Але батюшка заявив, що без дозволу архієрея панахиду не служитиме. Тоді просвітяни розійшлися. «Тарасів хліб», тобто підготовлений для панахиди, роздали учням. Другого дня архієреєві про цей випадок подали телеграму (В наших товариствах, 1914, с. 3).

Про загальну гнітючу суспільну атмосферу того часу свідчать події, які трапилися в селі Перещепині за кілька днів потому. 2 березня 1914 р. там відбувалися загальні збори Сільськогосподарського товариства під проводом ветеринарного лікаря С. І. Алтуєва. До будинку Товариства під'їхав місцевий пристав. Секретар зібрання відчув небезпеку, бо в кімнаті, де відбувалися збори, на стіні висів великий портрет

Т. Г. Шевченка. Не довго думаючи, він, за згодою голови зборів, зняв «крамольний» портрет і під здивовані погляди зібрання заховав. Така пересторога мала сенс, бо напередодні, після сімейної вечірки в місцевій «Просвіті», за якою пристав наглядав весь вечір, він цинічно висловився стосовно українців і євреїв, пообіцявши першочергово закрити місцеву «Просвіту». Свій похід проти українців пристав розпочав із того, що рішуче заборонив аматорам збиратися на репетиції без дозволу справника (Шевченко, с.-госп. т-во і пристав, 1914, с. 3).

Незважаючи на небезпеку, перещепинські просвітяни прагнули якимось чином вшанувати пам'ять про Кобзаря. Навесні 1914 р. Рада Перещепинської філії «Просвіти» на власній земельній ділянці посадила садок, який вирішила назвати Шевченківським. Просвітяни продовжували влаштовувати українські драматичні вистави. Скажімо, 30 травня 1914 р. поставили «Куплену славу» українського письменника А. Ф. Кашенка, а 1 червня – комедійну п'єсу «Чумаки» Івана Карпенка-Карого (І. К. Тобілевича). У серпні 1914 р. просвітяни влаштували концерт на користь сімейств запасних. У видовищі взяв участь оперний співак М. Д. Домарко (Звідомлення філії, 1915, с. 25).

Рада Перещепинської філії розширила до восьми номенклатуру передплачуваних видань для просвітянської бібліотеки. В 1914 р. книгозбірня отримувала «Літературно-науковий вістник», «Дзвін», «Ілюстровану Україну», «Вістник життя і знання», «Рілля», «Світло», «Українську хату» та «Украинскую жизнь». Для членів Товариства окремо передплачувалися такі видання, як «Рада» – 6 примірників, «Ілюстрована Україна – 1 прим., «Дзвін» – 2 прим., «Українська хата» – 1 прим. (Звідомлення філії..., 1915, с. 25).

Перещепинська філія «Просвіти» отримувала матеріальну допомогу від студентської молоді. Так, 22 березня 1914 р. нею була одержана пожертва «від студентів-катеринославців» у сумі 25 руб., а 30 квітня того ж року – «від варшавських студентів» – 10 руб (Прибутково-видаткова книга «Просвіти», 1914, арк. 24 зв., 26).

Улітку 1914 р. розпочалася Перша світова війна. Близько 20 просвітян призвали до війська в діючу армію. Тому в другій половині року діяльність філії пішла на спад. Лише наприкінці 1914 р. перещепинські просвітяни стали працювати над влаштуванням вечірок для дітей запасних, призваних на війну (В наших товариствах, 1914, с. 3).

30 листопада 1914 р. Рада товариства «Просвіта» в Перещепині вирішила влаштувати ялинку для дітей на Різдво. З цією метою було зібрано 15 руб 95 коп. До того ж від Катеринославської «Просвіти» надійшло ще 5 руб на книжки та 15 руб на всякі витрати, а також 250 торбинок на гостинці з надписом: «Шануйте рідний край. Згадуйте «Просвіту». На 29

грудня 1914 р. просвітяни найняли простору залу Перещепинського кредитного товариства. На свято зібралося до 300 дідлахів від 5 до 12 років. Під ялинкою вони почали читати байки, поезії тощо. Кожна дитина отримала торбину і книжку. Далі виступав хор і розпочалися танці. 31 грудня 1914 р. відбулася ялинка в меншій хаті в селі Козирщина. В приміщенні сільської розправи зібралися дідлахи до 13 років, які співали колядки, декларували твори Леоніда Глібова та Тараса Шевченка. Близько 100 дітей отримали подарунки (В наших товариствах, 1914, с. 3). Кошти на ялинку в Перещепині надходили від Катеринославської «Просвіти». Для прикладу, 17 грудня 1914 р. Т. Є. Чуприна одержав на влаштування ялинки в Перещепині 48 руб (Прибутково-видавкова книга «Просвіти», 1914, арк. 29).

За даними «Звідомлення філії Катеринославського Українського Літературно-Артистичного Товариства «Просвіта», в селі Перещепині за 1914 рік» в зазначений період філія мала 52 дійсних члени і двох членів-співробітників (Звідомлення філії..., 1915, с. 25). Але, враховуючи призваних до війська, реальна кількість членів діючих просвітан у другій половині 1914 р. налічувала дещо більше за 30 осіб. За даними М. П. Чабана, в 1914 р. лави Перещепинської філії «Просвіти» нараховували 76 дійсних і 8 почесних членів (Чабан, 2002, с. 487).

За умов Першої світової війни імперський режим став на шлях заборони Катеринославської «Просвіти» та її філій. 27 лютого 1916 р. ліквідаційна комісія підготувала «Звіт по філіях». З нього випливало, що Перещепинська філія діяла до того часу (Ліквідаційна комісія. Звіт по філіях, 1916, арк. 46).

Вимушений «антракт» у діяльності Перещепинської філії «Просвіти» тривав більше року. Лише навесні 1917 р., коли розпочалася Українська національно-демократична революція, на Придніпров'ї стало відновлюватися українське громадське й національно-культурне життя. 11 березня 1917 р. в Катеринославі відбулися установчі збори Товариства «Просвіта» за новим статутом. У заході активну участь взяли представники Новомосковського повіту. Так, М. К. Ємець привітав збори і зачитав заяву до Ради «Просвіти» про заснування Мануйлівської філії, а І. М. Труба запропонував домогтися організації Українського учительського товариства. Обидві пропозиції було прийнято. 26 березня 1917 р. в губернському центрі у приміщенні Комерційної школи С. І. Степанової розпочала роботу Комісія для організації філій «Просвіти» (Протокол установчих зборів товариства «Просвіта», 1917, арк. 58 зв.; Рада товариства [...], 1917, арк. 79).

28 травня 1917 р. в обстановці піднесення Української революції Перещепинська філія «Просвіти» відновилася (Чабан, 2002, с. 487). Ентузіазм у справі заснування філій

Катеринославського товариства «Просвіта» в 1917 р. був великий. У Реєстрі таких філій за 1917 р. тільки по Новомосковському повіту налічувалося 13. Серед них значилися Мануйлівська, Сагайдачна, Катерининська, Кам'янська, Новомосковська, Підгороднянська, Знаменська, Богато-Попаснянська, Перещепинська, Дмухайлівська, Гупалівська, Шульгівська, Петриківська (Реєстр філій, 1917, арк. 4).

У ході Української революції по селах відроджувалося національно-культурне життя українства. Для прикладу, в селі Перещепині відновила роботу місцева «Просвіта» на чолі з головою Т. Є. Чуприною. У 1918 р. перещепинські просвітяни проводили не тільки національно-культурницькі заходи, а й роботу з організації Вільного козацтва. В селі створили загін Вільних козаків на чолі з отаманом Федором Матвієнком. До Шевченківського святого товариства «Просвіта» виготовило український синьо-жовтий прапор, який зберігався у Т. Є. Чуприни. Просвітянська діяльність у Перещепині тривала, попри всі труднощі буремного часу, протягом 1918–1920 рр. Лише в 1920 р. більшовики ліквідували Перещепинську «Просвіту», бо товариство вело послідовну українську національно-культурну роботу і ставила на меті утвердження самостійної України (Українська революція 1917–1921 рр. на Придніпров'ї, 2016, с. 197, 198).

Проти прихильників ідей Української революції виступили більшовики, які репрезентували радикальне крило російської соціал-демократії і прагнули підпорядкувати Україну кремлівському керівництву в Москві. Ганебним явищем у діяльності більшовиків стало використання системи заручників, тобто заарештованих мирних мешканців, які підлягали розстрілу, якщо в населеному пункті не виявлялися повстанці. Прикладом спроби застосування такого огидного явища стали події в селі Перещепині. 13 червня 1920 р. більшовики зібрали збори 700 громадян сільської громади, які заслухали повідомлення члена Новомосковського повітового виконкому Турченка, що ним 11 червня було взято в заручники 15 перещепинців. Селяни мали сидіти в ув'язненні до 20 червня. До цього часу в Новомосковськ (нині – Самар) мушили доправити повстанців Є. Васильєва, Ф. Матвієнка, Ф. і П. Дузя, М. Маласая. Якщо ця вимога не виконувалась, усі заручники підлягали негайному розстрілу о 12-й годині 20 червня 1920 р. як «вороги робітничо-селянської влади», а село Перещепині оголошувалося «контрреволюційним» і записувалося на «чорну дошку», втрачало всі громадянські права і переваги. Лише через той факт, що вказаних повстанців у той період у селі не було, а заручники жодної провини перед владою не мали, більшовики вирішили зняти з села Перещепині «чорну пляму», а заручників звільнити від арешту (Провідники повстанського руху Придніпров'я, 2021, с. 110).

Спочатку більшовики визнавали позитивний досвід «Просвіт» у справі національно-культурного розвитку України, про що свідчать I (25–29 березня 1920) та II (15–20 серпня 1920) Всеукраїнські наради з народної освіти. Але вже в тому ж 1920 р. органи ВЧК майже в усіх українських губерніях стали проводити обшуки в приміщеннях «Просвіт». Більшовики всіляко намагалися дискредитувати «старі» «Просвіти», котрі, як зазначалося на Всеукраїнській нараді агітпропів і губполітосвіт, проведений ЦК КП(б)У 2 лютого 1922 р., «є вогнищами «національної культури», бойовими організаціями войовничого націоналізму». У 1922 р. з «Просвітами» в радянській Україні було покінчено, хоча ЦК КП(б)У продовжував боротьбу з «просвітянством» (Чорна книга України, 1998, с. 26, 27, 29).

За часів комуністичного тоталітарного режиму діячі «Просвіт» були піддані черговим репресіям. Так, 7 лютого 1930 р. колишній очільник перещепинських просвітян Т. Є. Чуприна був заарештований й 10 березня 1930 р. рішенням «трійки» при колегії ДПУ УСРР звинувачений в тому, що був організатором «Просвіти» та її головою до 1920 р. Крім того, українського діяча судили за те, що він за часів гетьманату П. Скоропадського організував «Вільне козацтво», проводив активну антирадянську агітацію на селі. Все це призвело до заслання Т. Є. Чуприни у концтабір терміном на 8 років. Висновком прокуратури Дніпропетровської області від 4 жовтня 1989 р. рішення трійки при колегії ДПУ УСРР від 10 березня 1930 р. було скасовано, а Т. Є. Чуприна реабілітований (Чабан, 2002, с. 487).

Висновки.

Перещепинська філія Катеринославської «Просвіти» активно діяла в 1912–1916, 1917–1920 рр. і стала помітним явищем національно-культурного життя на Придніпров'ї. Просвітянський осередок відіграв важливу роль у формуванні українського національно-культурного середовища в селі Перещепинському та в навколишніх населених пунктах. Ця націєтворча й культуротворча діяльність відбувалася спочатку за несприятливих суспільно-

політичних умов російського імперського режиму. Знаковими подіями в діяльності перещепинців стало святкування Шевченківських роковин, особливо в роки ювілейних дат Кобзаря в 1911 р. та 1914 р. Значний інтерес селян до постаті й творчої спадщини Т. Г. Шевченка – національного символу українства – є прикметою формування в їхньому середовищі української національної свідомості та ідентичності. Перещепинці стали збирати кошти на будівництво пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві, щоб у монументі зберегти пам'ять про українського поета. Національно-культурницька праця перещепинських просвітян розгорнулася завдяки ініціативі місцевих інтелігентів та селян, і мала системний характер. Формами такої роботи стали читання рефератів про українську літературу, зокрема про Т. Г. Шевченка, проведення читань, вистав, концертів, вечірок, дитячих ялинок, передплата українських періодичних видань, продаж українських книжок, календарів тощо. Напередодні Першої світової війни Перещепинська філія «Просвіти» стала одним із найактивніших просвітянських осередків. У 1916 р. імперський режим заборонив Перещепинську «Просвіту». В 1917 р., в обстановці початку Української революції, цей просвітянський осередок відродився і вже не обмежувався національно-культурницькими завданнями. Просвітяни працювали у військово-політичній та суспільно-політичній царинах: брали участь в організації Вільного козацтва, виготовили синьо-жовтий український прапор. У 1920 р. більшовицька окупаційна влада ліквідувала Перещепинську «Просвіту», а в часи комуністично-радянського тоталітарного режиму стала на шлях політичних переслідувань просвітян, зокрема відправила у концтабір Т. Є. Чуприну – колишнього голову Перещепинської «Просвіти». Діяльність Перещепинської філії «Просвіти» є переконливим прикладом формування українського національно-культурного середовища на Придніпров'ї силами свідомих українців із місцевої інтелігенції та селянства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- В наших товариствах. В Перещепинській «Просвіті» (1914, Януарь, 18, (Січень, 31)), *Пада*, 14, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- В наших товариствах. Ювілей Т. Г. Шевченка в перещепинській «Просвіті» (1914, Март, 21 (Квітень, 3)). *Пада*, 66, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- В с. Перещепині (1911. Февраль, 25 (Березіль, 10)). *Пада*, 45. С. 3. Відновлено з <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Допис. С. Перещепина, Новомосковського повіту (1911, Януарь, 18). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 5 – 6, 84.
- Дорошенко, Дмитро (2007). *Мої спомини про давнє минуле (1901 – 1914 роки): Наук.-попул. вид.* Київ: Темпора, 170 – 171.
- Етнонаціональний світ Придніпров'я. Ч. 2: Етнонаціональні спільноти часів інкорпорації та модернізації: колект. моногр. (2019). С. І. Світленко, Н. В. Венгер, В. І. Лазебник, В. Д. Мирончук, О. Б. Шляхов. Дніпро: Ліра.
- Етнонаціональний світ Придніпров'я: колект. моногр. Ч. 3: Етнонаціональні процеси новітнього часу (1914–1939) (2022). С. І. Світленко, Д. В. Архирейський, А. Г. Венгер, Н. В. Венгер, В. В. Іваненко, В. К. Клець, О. Ф. Нікілев. Дніпро: Ліра.
- З українського життя. Філія «Просвіти» у с. Перещепині (1912, Февраль, 5 [апреля?]). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 7, 110–111.
- З українського життя у Катеринославщині (1913, Януарь, 16). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 2, 26.

- Заруба, В. М. (2018). *Історико-статистичні описи поселень Новомосковського та Павлоградського повітів*. Дніпро : ЛІРА.
- Звідомлення українського літературно-артистичного товариства «Просвіта» у Катеринославі за 1913 рік (1914). Катеринослав: Друкарня К. Андрущенко. *Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького (далі – ДНІМ). Фонди*. КН – 7944/КП – 184998.
- Звідомлення філії Катеринославського Українського Літературно-Артистичного Товариства «Просвіта» в селі Перещепині за 1914 рік (1915). *Звідомлення Товариства «Просвіта» у Катеринославі за 1914 рік*. Катеринослав: Друк. К. А. Андрущенко, 25. *ДНІМ. Фонди*. КН-7943/КП-184997.
- Карлова, В. В. (2012). *Державотворчий потенціал національної свідомості* : монографія. Нац. акад. держ. управл. при Президентові України. Київ: НАДУ.
- Кремень, В. Г. (2010). *Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум*. Вид. перероб. Київ: Грамота.
- Ліквідаційна комісія. Звіт по філіях (1916). *ДНІМ. Фонди*. КП-99508/Арх-28324, 46.
- М., Г. Наші товариства 1913 р. I (1914, Януарь, 4 (Січень, 17)). «Просвіти». *Рада*, 3, 1. Відновлено з <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Наші товариства. Нова філія «Катеринославської «Просвіти» (1912, Март, 8 (Березень, 21)). *Рада*, 56, 3. Відновлено з <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117>
- Нова філія Катеринославської «Просвіти» (1912, Март, 2). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 5, 79.
- Нові українські товариства (1911, Іюнь, 10). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 15.
- Одкриття Перещепинської «Просвіти» (1912, Март, 29, Квітень, 11)). *Рада*, 72, 3. Відновлено з <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117>
- Православна церква на півдні України (1775–1781) (2004) / упорядн. І. Лиман; наук. ред. А. Бойко. Запорізьке наукове товариство ім. Я. Новицького; Запорізьке відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Запорізька філія Східного інституту українознавства ім. Ковальських; Бердянський державний педагогічний університет. Запоріжжя, РА – ТанDEM–У, 560. (Джерела з історії Південної України. Т. 4).
- Прибутково-видачкова книга «Просвіти» за 1911–1914 роки (1914). *ДНІМ. Фонди*. КП-38615/арх-627, 1 – 37.
- Прихоженко Ів. Дописи. С. Перещепина (Новомосковського повіту) (1911, Март, 18). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 11, 162. Бібліотека ДНІМ.
- Прихоженко Ів. Перещепинська «Просвіта» (1913, Март, 7 (Березень, 20)). *Рада*, 55, 3. Відновлено з <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001118>
- Провідники повстанського руху Придніпров'я (за матеріалами органів державної безпеки): збірник документів* (2021) / упоряд.: Ю. Пахоменков, О. Чепурко; вступ. ст. Д. Архирейського. Український інститут національної пам'яті. Дніпро: Герда. <https://dp.archives.gov.ua/index.php/system-box?start=85>
- Протокол установчих зборів товариства «Просвіта». 11 березня 1917 р. (1917). *ДНІМ. Фонди*. Арх. – 28327/КН – 99511, 58 – 58 зв.
- Рада товариства[...] (1917). *ДНІМ. Фонди*. Арх.28335/КН-99519, 79.
- Реєстр членів Товариства Просвіта у Катеринославі на 1915 рік (1915). *ДНІМ. Фонди*. КП-96008/Арх-26572, 31 – 33 зв.
- Реєстр філій Катеринославського товариства «Просвіта». (1917). *ДНІМ. Фонди*. Арх. – 25654/КН – 94451, 8.
- Самійленко, В. М. (1912, Януарь, 5 (Січень, 18)). По українських товариствах. «Просвіта» в с. Перещепина (новомосковського повіту, на Катеринославщині). *Рада*, 4, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117>
- Самійленко, В. М. (1911, Май, 21 (Червень, 3)). Перещепина, новомосковського повіту (на Катеринославщині). *Рада*, 114, 4. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116>
- Скальковський, А. О. (2003). *Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького*. Дніпропетровськ: Січ.
- Степико, М. Т. (2011). *Українська ідентичність: феномен і засади формування*. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ: НІСД, 336.
- Українська революція 1917-1921 рр. на Придніпров'ї: збірник документів і матеріалів* (2016) / уклад.: Ю. Г. Пахоменков, Н. Л. Юзбашева. Державний архів Дніпропетровської області. Дніпро: ЛІРА, 372.
- Український концерт (1912, Февраль, 16). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 4, 64. Відновлено з https://shron1.chtyvo.org.ua/Dniprov_i_khvyli/1912_N04.pdf
- Українські різдвяні ялинки по селах Катеринославщини (1914, Януарь, 22 (Лютий, 4)). *Рада*, 17, 4. Відновлено з <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Українські спектаклі в с. Перещепині Новомоск. пов. (1912, Май 25). *Дніпрові хвилі. Українська часопись*, 10, 159. Відновлено з https://chtyvo.org.ua/authors/Dniprov_i_khvyli/1912_N10/
- Філіпчук, Г. Г. (2016). *Національна ідентичність: культурно-освітній вимір* : [монографія]. Чернівці : Друк Арт, 303.
- Чабан, М. П. (2002). *Діячі Січеславської «Просвіти» (1905 – 1921)*. Біобібліограф. словник. Бл. 670 імен. Наук. вид. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 536.
- Чорна книга України: 36. документів, архів. матеріалів, листів, доп., ст., досліджень, есе* (1998) / упоряд., ред. Ф. Зубанича; передм. В. Яворівського. Київ: Вид. центр «Просвіта», 782.
- Шевченко, с.-госп. т-во і пристав (1914, Март, 20 (Квітень, 2)). *Рада*, 65, 3. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Яворницький, Д. І. (1990). *Історія запорозьких козаків: у 3 т. Т. 1 / передмова* В. А. Смоля; ред. кол.: П. С. Сохань (голова), В. А. Смолій (заст. голови), В. Г. Сарбей, Г. Я. Сергієнко, М. М. Шубравська (відп. секр.). АН Української РСР. Археографічна комісія, Інститут історії. Київ: Наукова думка, 592.

REFERENCES

- Black Book of Ukraine: Collection of documents, archival materials, letters, addenda, articles, research, essays* (1998) / edited by F. Zubanych; preface by V. Yavorivsky. Kyiv: Publishing center «Prosvita».
- Chaban, M. P. (2002). *Figures of Sicheslavskia "Prosvita" (1905 – 1921)*. *Biobibliographic dictionary*. Approx. 670 names. Scientific. ed. Dnipropetrovsk: IMA-press.

- Discovery of Pereshchepinska «Prosvita» (1912, March, 29, April, 11). *Rada*, 72, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117>
- Doroshenko, Dmytro (2007). *My Memories of the Ancient Past (1901 – 1914): Popular Science*. Kyiv: Tempora, 170 – 171.
- Ethno-national world of the Dnieper region: collective monograph. Part 3: Ethno-national processes of the modern time (1914–1939)* (2022) / S. I. Svitlenko, D. V. Arkhireysky, A. G. Venger, N. V. Venger, V. V. Ivanenko, V. K. Klets, O. F. Nikilev. Dnipro: Lira.
- Filipchuk, G. G. (2016). *National identity: cultural and educational dimension: [monograph]*. Chernivtsi: Druk Art.
- From Ukrainian life in Katerynoslavshchyna (1913, January, 16). *Dnieper Waves. Ukrainian Journal*, 2, 26.
- From Ukrainian life. Branch of «Prosvita» in the village of Pereshchepiny (1912, February, 5 [April]). *Dnieper waves. Ukrainian magazine*, 7, 110–111.
- In our societies. Anniversary of T. H. Shevchenko in Pereshchepinska «Prosvita» (1914, March, 21 (April, 3)). *Rada*, 66, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- In our societies. In Pereshchepinska «Prosvita» (1914, January, 18, (January, 31)), *Rada*, 14, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- In the village of Pereshchepin (1911. February, 25 (Berezil, 10)). *Rada*, 45, P. 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Income and expenditure book «Prosvita» for 1911–1914 (1914). *DNIM. Fonds*. KP-38615/arch-627, 1 – 37.
- Karlova, V. V. (2012). *State-making potential of national consciousness: monograph* / National Acad. of State Administration under the President of Ukraine. Kyiv: NAPU.
- Kremen, V. G. (2010). *Philosophy of the National Idea: Man. Education. Society*. Ed. reprint. Kyiv: Gramota.
- Leaders of the insurgent movement of the Dnieper region (based on materials from state security agencies): collection of documents* (2021) / edited by Yu. Pakhomenko, O. Chepurko; introd. by D. Arkhireysky. Ukrainian Institute of National Memory. Dnipro: Gerda, 288. <https://dp.archives.gov.ua/index.php/system-box?start=85>
- Letter. S. Pereshchepin, Novomoskovsk district (1911, January, 18). *Dnieper waves. Ukrainian magazine*, 5 – 6, 84.
- Liquidation Commission. Report on branches (1916). *DNIM. Fonds*. KP-99508/Arch-28324, 46.
- M., G. Our Societies 1913 I (1914, January, 4 (January, 17)). «Prosvita». *Rada*, 3, 1. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Minutes of the founding meeting of the Prosvita Society. March 11, 1917 (1917). *DNIM. Fonds*. Arch. – 28327/KH – 99511, 58 – 58 vols.
- New Branch of «Katerynoslav «Prosvita» (1912, March, 2). *Dnieper Waves. Ukrainian Journal*, 5, 79.
- New Ukrainian Societies (1911, June, 10). *Dnieper Waves. Ukrainian Journal*, 15, 218.
- Our Societies. New Branch of «Katerynoslav «Prosvita» (1912, March, 8 (March, 21)). *Rada*, 56, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117>
- Prikhozenko Iv. Pereshchepinska «Prosvita» (1913, March, 7 (March, 20)). *Rada*, 55, 3. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001118>
- Prykhozenko Iv. Notes. S. Pereshchepyna (Novomoskovsk district) (1911, March, 18). *Dnieper waves. Ukrainian magazine*, 11, 162. DNIM Library.
- Register of branches of the Katerynoslav society «Prosvita». (1917). *DNIM. Fonds*. Arch. – 25654/KH – 94451, 8.
- Register of members of the Prosvita Society in Katerynoslav for 1915 (1915). *DNIM. Fonds*. KP-96008/Apx-26572, 31 – 33 vols.
- Report of the branch of the Katerynoslav Ukrainian Literary and Artistic Society «Prosvita» in the village of Pereshchepin for 1914 (1915). Report of the Society «Prosvita» in Katerynoslav for 1914. Katerynoslav: Printing. K. A. Andrushchenko, 25. *DNIM. Fonds*. KN-7943/KP-184997.
- Report of the Ukrainian Literary and Artistic Society «Prosvita» in Katerynoslav for 1913 (1914). Katerynoslav: K. Andrushchenko Printing House. *Dnipropetrovsk National Historical Museum named after D. I. Yavornytsky* (hereinafter – *DNIM*). *Fonds*. KN – 7944/ KP – 184998.
- Samiylenko, V. M. (1911, May, 21 (June, 3)). Pereshchepyna, Novomoskovsk district (in Katerynoslav region). *Rada*, 114, 4. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001116>
- Samiylenko, V. M. (1912, January, 5 (January, 18)). On Ukrainian societies. «Prosvita» in the village of Pereshchepyna (Novomoskovsk district, Katerynoslav region). *Rada*, 4, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001117>
- Shevchenko, rural economy and bailiff (1914, March, 20 (April, 2)). *Rada*, 65, 3. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Skalkovsky, A. O. (2003). *History of the New Sich, or the Last Kosh Zaporozhye*. Dnipropetrovsk: Sich.
- Stepyko, M. T. (2011). *Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation* / National Institute of Strategic Studies. Kyiv: NISD.
- The board of the society [...] (1917). *DNIM. Fonds*. Arch.28335/KH-99519, 79.
- The Ethno-National World of the Dnieper Region. Part 2: Ethno-National Communities of the Times of Incorporation and Modernization: Collected Monographs* (2019) / S. I. Svitlenko, N. V. Venger, V. I. Lazebnyk, V. D. Myronchuk, O. B. Shlyakhov. Dnipro: Lira.
- The Orthodox Church in Southern Ukraine (1775–1781)*. (2004) / edited by I. Lyman; scientific editor A. Boyko. Zaporizhzhia Scientific Society named after Ya. Novytsky; Zaporizhzhia Branch of the M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the NAS of Ukraine; Zaporizhzhia Branch of the Kovalsky Oriental Institute of Ukrainian Studies; Berdyansk State Pedagogical University. Zaporizhzhia, RA – Tandem–U, 560. (Sources from the history of Southern Ukraine. Vol. 4).
- Ukrainian Christmas trees in the villages of the Ekaterinoslav region (1914, January, 22 (February, 4)). *Rada*, 17, 4. <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0001119>
- Ukrainian Concert (1912, February, 16). *Dnipro Waves. Ukrainian Journal*, 4, 64. https://shron1.chtyvo.org.ua/Dniprovi_khvyli/1912_N04.pdf.
- Ukrainian performances in the village of Pereshchepyna, Novomoskovsk region (1912, May 25). *Dnieper waves. Ukrainian magazine*, 10, 159. https://chtyvo.org.ua/authors/Dniprovi_khvyli/1912_N10/
- Ukrainian Revolution 1917-1921 pp. on the Dnieper: a collection of documents and materials* (2016) / compiled by: Yu. G. Pakhomenko, N. L. Yuzbasheva. State Archive of Dnipropetrovsk Region. Dnipro: LIRA.
- Yavornytsky, D. I. (1990). *History of the Zaporozhian Cossacks*: in 3 vols. Vol. 1 / preface by V. A. Smolii; ed. col.: P. S. Sokhan (chairman), V. A. Smolii (deputy chairman), V. H. Sarbei, H. Ya. Sergienko, M. M. Shubravska (responsible secretary). Academy of Sciences of the Ukrainian SSR. Archaeological Commission, Institute of History. Kyiv: Naukova Dumka.
- Zaruba, V. M. (2018). *Historical and statistical descriptions of settlements of Novomoskovsk and Pavlohrad counties*. Dnipro: LIRA.